

ВИВЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРНИХ ТВОРІВ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ ШКІЛ З МОВОЮ НАВЧАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

*Богданець-Білокаленко Наталія,
докт. пед. наук,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

Процес засвоєння українських творів дитячого фольклору в школах національних меншин має свої особливості, оскільки українська мова не є рідною. Вивчення фольклору є однією з важливих умов для правильного формування механізмів мовленнєвої діяльності, адже така діяльність сприяє формуванню думки у процесі сприйняття матеріалу. Водночас вивчення українського фольклору сприяє формуванню культурологічній складовій, оскільки саме фольклор містить найбільше знакових слів конкретного народу. Шляхів засвоєння культурного досвіду українського народу є чимало. Проте саме художнє слово має неабиякий вплив на малого читача. Через вчинки героїв, історичні, народознавчі, природничі, пізнавальні тексти відбувається знайомство з культурою народу, в якій проживають представники різних національних меншин.

Для правильного розуміння і засвоєння фольклору на уроках української мови і читання в школах з мовою навчання національних меншин потрібно використовувати усні і письмові завдання, вправи. На початкових етапах навчання учням доцільно пояснювати / тлумачити сутність виразів, деяких слів з урахуванням наявного словникового запасу учнів і оволодіння ними граматичними правилами.

Важливе місце в розвитку мовлення дитини посідає фольклор. Його вплив на мовну освіту дітей розкрито у працях вчених, педагогів минулого (О. Духновича, С. Русової, Г. Сковороди, І. Срезневського, Є. Тихеевої, К. Ушинського, І. Франка) та сучасності (А. Богущ, Н. Луцан, О. Трифонової, Л. Фесенко та ін.). Стисло розглянемо процес виникнення і становлення фольклору, його вплив на естетичний та мовленнєвий розвиток дітей.

Усна народна творчість (фольклор) має глибоке історичне коріння, пов'язане з еволюційним процесом в цілому та розвитком життєдіяльності того чи іншого

народу у взаємодії з оточенням. Важка фізична праця, примітивний побут, спілкування з силами природи відгранювали мужність і характер, мислення і мовлення на певному досвіді світосприймання. Усна народна творчість народжувала витончене слово: художнє, образне, яке полегшувала, робило кращим буденне життя. Первісним виявом фольклору є, насамперед, пісня. Адже за допомогою живих звуків, які линули з душі, зажуреної чи веселої, народжувалась культура з непідробленими менталітетними ознаками. За піснею, як першоосновою ритму, мелодії слова, знайшли своє самобутнє місце у фольклористиці казка, приказка, прислів'я, загадка тощо [1].

Фольклорні жанри, які вивчають в початковій школі – це колискові, загадки, лічилки, скоромовки, прислів'я і приказки, казки, легенди та твори календарної обрядовості – веснянки, колядки і щедрівки. Але спинимося на говірних жанрах, які, окрім пісенного ритму, грайливості та дотепності, виражають смислове навантаження; прихований внутрішній філософсько-виховний підтекст. І цей жанр лаконічний, короткий, проте має повчальне значення для дитини. Маємо на увазі прислів'я та приказки.

Етимологічне трактування прислів'їв, приказок полягає у спільному префіксі «при», який означає «бути при слові, при казці». Тобто виявляється безперечна потрібність прислів'я, приказки саме в розкритті естетично-сислового, морального, національного осмислення предмета чи явища в дидактичному контексті. Сприйняті на слух чи прочитанні самостійно прислів'я і приказки активізують розумовий процес дитини, розвивають уяву про навколишню дійсність. Чималу групу становлять вислови, що з'явилися в результаті спостереження за явищами природи («яблуко від яблуні далеко не падає», «вода камінь точить», «з великої хмари малий дощ»), поведінкою тварин («мовчати, як риба», «як кіт із собакою», «як мухи до меду»). Загалом, прислів'я та приказки відтворюють розвиток світогляду народу [1].

За допомогою методики практичних вправ потрібно навчити малих дітей вживати прислів'я у власній мові, користуватися скоромовками, загадками, тому що вони збагачують мовленнєвий рівень, роблять його образним, живим і цікавим. Цьому буде слугувати особистий приклад вчителя. За участю педагога ці

фольклорні зразки повинні стати цілеспрямованим заохоченням до заучування напам'ять художньо-образного вислову на ту чи іншу тему. Педагог постійно підтримує дітей, спонукає їх до спорадичного згадування, відновлювання в пам'яті прислів'їв і приказок та вводити в лексику не епізодично, а систематично.

Малі жанри фольклору з давніх часів використовуються в педагогіці. К. Ушинський підкреслював їх важливу роль для розвитку малої дитини: з одного боку – за своєю формою вони корисні для навчання рідній мові, з іншого – за змістом – сприяють ознайомленню з життям народу, вихованню [4].

Особливою педагогічною спрямованістю приваблює фольклор для дітей у підручниках для читання К. Ушинського та Б. Грінченка. «Вдало підібрані народні приказки не лише вчили учнів читати, а й виступали важливим виховним засобом: формували любов до рідної землі, моральні цінності. Загадки, що, як правило, склалися з одного речення, були націлені на розвиток у дітей логічного мислення, спостережливості, уваги. Позитивно емоційний фон навчання забезпечували народні жарти, дотепи, гумор тощо» [3, с. 19]. Згадані педагоги залучали велику кількість прислів'їв, приказок і загадок до своїх підручників з читання в початковій школі. Наведемо деякі з них: Добре роби, добре і буде. З чужого добра не забагатієш. З спання не купиш коня, а з лежі не справиш одежі. Як ми людям робим, так і люди нам; Що пече без вогню? Поле біле, а насіння чорне, хто не вміє, той не посіє [2, с. 64].

Значну увагу загадкам, особливо народним, надавали К. Ушинський, Є. Тихєєва, Є. Водовозова. Зокрема К. Ушинський вважав, що відгадування загадок для дітей – це можливість вправлення розуму, корисна розумова вправа: «... я дивився на загадки як на мальовничий опис предмета. Яка жива і корисна бесіда може бути закріплена в душі дитини такою загадкою» [4, с. 245]. Загадки розвивають мисленнєві процеси у дітей: аналіз, синтез, узагальнення, міркування; вони навчають самостійності мислення. Своєю оформленістю загадки сприяють розвитку мовлення дитини, поетичному сприйманню навколишнього оточення, естетичному вихованню.

І, звичайно ж, з логопедичною метою використовують скоромовки, які допомагають вправляти дітей у вимові складних звуків та слів рідної мови. Нині

існує велика кількість авторських скоромовок, які можна використовувати у повсякденній роботі з дітьми.

Малим жанрам фольклору притаманні невеличкий обсяг тексту, доступність змісту, захоплюючий ігровий сюжет, при цьому використовуються художньо-зображувальні засоби мови. Фольклорні твори відзначаються виразністю, ритмічністю, легкістю для запам'ятовування. Таким чином, за своїми художньо-специфічними рисами фольклор слугує ефективним засобом естетичного та мовного розвитку дітей, особливо у 1-2 класах вивчення усного курсу української мови в школах національних меншин.

Ключові слова: фольклор, малі жанри фольклору, вивчення в школі.

Список використаних джерел

1. Богданець-Білоskalенко Н. Використання малих жанрів фольклору в дитячому мовленні. Педагогічна освіта : теорія і практика : зб. наук. праць. Вип. 6. Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко Д., 2010. С. 93–96.
2. Грінченко Б. Українська граматка до науки читання й писання. Київ, 1907. 64 с.
3. Кодлюк Я. Підручник для початкової школи: теорія і практика. Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. 188 с.
4. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори. Київ, 1949. 465 с.

МОДЕЛІ СТРУКТУРУВАННЯ КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ У ЗМІСТІ ШКІЛЬНИХ ПРОГРАМ З ІСТОРІЇ 2000-х РР.

*Бугрій Володимир,
докт. пед. наук, професор,
завідувач кафедри історії України
СумДПУ імені А.С.Макаренка
м. Суми, Україна*

На початку 2000-х рр. відбулися суттєві зміни у краєзнавчій складовій шкільних програм. Вони були обумовлені Указом Президента України від 23 січня 2001 року «Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні». У цьому